

Список використаних джерел

1. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією від 27.01.1999 року // Верховна Рада України: офіц. вебпортал. Режим доступу: https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_101.
2. Directive 2014/42/EU of the European Parliament and of the Council of 3 April 2014 on the freezing and confiscation of instrumentalities and proceeds of crime in the European Union. Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX:32014L0042>.
3. Report On non-conviction-based confiscation (General Case 751/NMSK - 2012), 2 April 2013. Режим доступу: http://www.procuracassazione.it/procuragenerale-resources/resources/cms/documents/EUROJUST_20130402_NCB_C_Report.pdf
4. OECD, Confiscation of instrumentalities and proceeds of corruption crimes in Eastern Europe and Central Asia, 2018. Режим доступу: <https://www.oecd.org/corruption/acn/OECD-Confiscation-of-Proceeds-of-Corruption-Crimes-ENG.pdf>.
5. Judgment of the European Court of Human Rights in case Gogitidze and others v. Georgia (application № 36862/05, 12 May 2015) Режим доступу: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-154398"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).
6. Відомості з офіційного вебпорталу Верховної Ради України Режим доступу: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?.

Кузнецов Віталій Володимирович, професор кафедри організації державної охоронної діяльності та безпеки Інституту УДО України Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук, професор

ФОРМАЛІЗАЦІЯ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ МІНІМІЗАЦІЇ КОРУПЦІЇ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ

Останнім часом в науці кримінального права все більше вчених звертають увагу на той факт, що основним питанням є проблема якості та ефективності кримінального закону [1, с. 5]. Ефективність кримінально-правових заходів протидії злочинності може бути забезпечена тільки в тому випадку, якщо вони застосовуються на основі принципів справедливості та гуманізму покарання.

У цілому законам про кримінальну відповідальність пострадянських країн протягом їх розвитку був характерний примат дискреційного методу призначення покарання. Тому формування сучасного законодавства на принципах широкого застосування суддівських дискрецій є «генетичної» рисою в історії розвитку законодавства республік колишнього СРСР. Разом з тим недостатня визначеність кримінально-правових норм, багатозначність деяких термінів, варіативність покарання, відсутність в законі детальних і

чітких правил призначення покарання - істотно ускладнюють правозастосовний процес. Все це призводить до різнобою у судовій практиці, до судових помилок, корупційних проявів і в підсумку - до зниження авторитету судової влади. Пригадаймо, що Парламентська асамблея Ради Європи в резолюції «Корупція в судовій системі» № 1703 (2010) відзначає, що корумпованість судової системи підриває верховенство права, що є наріжним каменем плюралістичної демократії; вона ставить під сумнів рівність перед законом і право на справедливий судовий розгляд, підриває легітимність всіх органів державної влади. У зв'язку з цим, на нашу думку, виникла необхідність розробки законодавцем юридичного «ідеалу» співвідношення формальних і дискреційних основ, що має сприяти підвищенню авторитету судового рішення, а також реальній кримінально-правовій протидії корупції.

Сьогодні наше суспільство постійно трансформується. Ті процеси, явища, які раніше виглядали як сюжет фантастичного фільму стають реальністю. Пригадаймо одне з перших потенційних правопорушень з використанням інформаційних технологій. Влітку 2015 року розробники зі Швейцарії побудували бота, який робив випадкові покупки в магазинах даркнета. Йому дали бюджет в 100 біткоінів і відправили робити рандомні покупки, які розробники планували потім показати на виставці. Крім іншого, робот купив собі підроблений угорський паспорт і екстазі [2].

Також інформаційні технології стають у пригоді при розкритті та розслідуванні злочинів. Навесні 2017 року австралійські вчені з Технологічного університету Сіднея спільно з колегами з бразильського університету Санта-Крус-ду-Сула презентували для криміналістичних досліджень робота, здатного завдавати удари ножом [3]. У зв'язку з цим, не можна не згадати відоме відкриття професора Х.Д. Алікперова «Глобальний дистанційний контроль над злочинністю». Соціально-правова цінність системи дистанційного контролю над злочинністю полягає в тому, що її втілення в життя дозволить реалізувати принцип невідворотності відповідальності в повній мірі.

Важливість і практична необхідність використання інформаційних технологій в різних сферах усвідомлена сучасним суспільством. Такі технології набувають поширення і для вирішення правових завдань. Юридична фірма Baker & Hostetler прийняла на роботу штучний інтелект ROSS розробки компанії IBM для ведення справ про банкруство [4]. Вчені з університетського коледжу Лондона і університету Шеффільда створили «комп'ютерного суддю», який прогнозує рішення Європейського суду з прав людини з точністю до 79 % [5]. Як відомо, системи електронних судів давно працюють у багатьох країнах світу. В Україні тільки 4 червня 2018 віку 18 судів почали тестувати Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему «Електронний суд». Хоча значний період часу вже

функціонує Єдиний державний реєстр судових рішень і автоматизована система документообігу суду.

Безумовно, інформаційний прогрес не може бути залишений без належного контролю з боку держави і не повинен порушувати права і свободи людини. Тому 27 квітня 2016 було прийнято Постанову Європейського Союзу № 2016/679 про Загальний регламент про захист персональних даних (англ. General Data Protection Regulation, GDPR). Брюс Гудман і Сет Флакмен з Оксфордського факультету статистики проаналізували цей документ і дійшли висновку, що він закріпить за європейцями «право на пояснення»: вони зможуть вимагати пояснити рішення, що прийняли алгоритми і яке стосується їх життя. Новий закон забороняє «прийняття рішень виключно на підставі автоматичної обробки даних, у тому числі профайлінг, які несуть несприятливі юридичні наслідки для суб'єкта персональних даних або значно впливають на нього або неї» [2].

У теорії радянського кримінального права ідея формалізації призначення кримінального покарання не отримала належного розвитку, хоча і розглядалася в роботах окремих авторів [6]. Ця ідея пізніше була покладена в основу теорії В.І. Курляндського. Він вважав, що необхідно оцінювати в балах, з одного боку, певну одиницю міри покарання, а з іншого - значимість критеріїв його призначення, що належать до діяння і до особи винного [7, с. 77-95]. На використанні математики в процес визначення міри покарання заснована й позиція В.Л. Чубарєва [8, с. 15, 23-29]. Сучасні дослідження в кримінальному праві все частіше звертаються до роботи М.Д. Оранжіреєва і зарубіжного досвіду щодо впровадження в судову практику систем підтримки прийняття судових рішень. Тому одні вчені пропонують застосовувати методи нечіткого логічного висновку для підтримки прийняття справедливих судових рішень. Зокрема, Д.С. Дядькін розробив алгоритмічний підхід до визначення вироку по нормам законодавства. Автор демонструє на прикладі оцінки соціальної небезпеки злочину можливості формального підходу, застосовуючи нечіткий логічний висновок [9]. С.І. Демент'єв також розробив бальну систему призначення покарання. На його думку, якщо вона буде прийнята, то це, без сумніву, не тільки підвищить авторитет закону і правосуддя, а й полегшить вирішення проблеми безпеки суддівського корпусу. Він запропонував приблизні таблиці, відповідно до яких обставинам, що пом'якшують і обтяжують покарання присвоюються бали [10, с. 196-204]. До числа прихильників математичних методів (й використання комп'ютера) при визначенні покарання слід віднести і А.А. Арямова [11, с. 223-228].

Розглядаючи проблему формалізації призначення покарання, слід зазначити, що в теорії кримінального права окремими вченими висловлюється думка про використання кібернетичних методів при призначенні покарання. На думку А.І. Козуліна, «при програмуванні рішення застосування санкції слід виходити з того, що за своїм змістом

даний процес є сукупністю міркувань про відповідність індивідуальних ознак, що характеризують особливості юридичної справи, закріпленим в нормах права обставинам, який впливає на обумовлені в установлених законом межах вид і обсяг державного примусу» [12, с. 110]. Таким чином, якщо А.І. Козулін пропонує повністю запрограмувати процес призначення покарання, А.А. Арямов вважає можливим лише частково використовувати комп'ютер в цьому процесі.

При цьому окремі вчені виступають проти програмування процесу призначення покарання. Так, на думку І.М. Рагімова, це неможливо з двох причин. «По-перше, тому що судовий процес не технічний механізм, а реальна область життя і сприйнятливий організм, в якому особи, які беруть участь у справі, вступають в певні, тимчасові взаємини, регульовані нормами права. Він повинен бути організований таким чином, щоб кожен, хто може тверезо судити про явища навколишнього життя, міг би без будь-якого труднощів судити і про судовий процес. ... По-друге, електронний суддя не зможе призначити справедливе і доцільне покарання. ... Для практичної реалізації змісту Закону одного формально-логічного умовиводу недостатньо. Рішення про конкретні призначенні покарання всередині меж санкції - це вже справа не тільки формальної логіки, а питання діалектичної оцінки всіх обставин» [13, с. 120].

На нашу думку, є перспективним для запозичення при створенні нового кримінального законодавства дослідження Х.Д. Алікперова «Електронні ваги правосуддя», яке базується на матриці призначення покарання і алгоритмах його індивідуалізації. Під матрицею призначення покарання автор має на увазі «закладені в програмну платформу електронної системи визначення оптимальної міри покарання рамкові правила, закріплені на двох партитурах матриці, в яких обставини, що пом'якшують і обтяжують покарання, в залежності від їх позитивних і негативних властивостей індексовані позитивними і негативними балами» [14, с. 23]. Кількість цих балів визначено не тільки виходячи з принципів розумності та здорового глузду, але і на основі загальноновизнаної формули «золотого перетину» і послідовності чисел Фібоначчі. З метою охоплення будь-яких різновидів злочинного прояву в програмну платформу електронної системи визначення оптимальної міри покарання закладені 25 алгоритмів, кожен з яких має свою партитуру індивідуалізації покарання з урахуванням відповідного злочин. Слід зазначити, що «Електронні ваги правосуддя» застосовуються тільки в тих випадках, коли суддя (суд) не вважає за можливе припинити кримінальне провадження. Іншими словами, ця система застосовується виключно в нарадчій кімнаті, куди суддя (суд) вийшов для винесення обвинувального вироку.

Отже, на нашу думку, проблематика автоматизації прийняття судових рішень в сучасних умовах діджиталізації та пошуку нових ефективних засобів протидії корупції в Україні, потребує нового осмислення і можливої рецепції для впровадження в правозастосовну діяльність.

Список використаних джерел

1. Тацій В. Я. Актуальні проблеми сучасного розвитку національного права України / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін // Право України. - 2010. - № 9. - С. 4-16.
2. Кудрявцева Л. «Адвокатробота»: кто отвечает за преступления, которые совершают алгоритмы [Электронный ресурс]. - Режим доступа к статье : <https://vc.ru/future/17742-robot-advocat>. - Название с экрана.
3. Ученые создали робота для расследования преступлений [Электронный ресурс]. - Режим доступа к статье : <https://mir24.tv/news/15946104/uchenye-sozdali-robota-dlya-rassledovaniya-prestuplenii>. - Название с экрана.
4. Фурман І. М. IBM внедрила юриста с искусственным интеллектом «Росс», который в полную силу уже работает в одной из известных юркомпаний в США [Электронный ресурс] - Режим доступа : <http://protokol.com.ua/ua/yurist-s-iskusstvennim-intellektom-ross-bil-nanyat-na-svoyu-pervuyu-yurfirmu/> - Заголовок з екрану.
5. Knapton Sarah. Artificially in telligent 'judge' developed which can predict court verdicts with 79 per cent accuracy // [Electronic resource] - Mode of access : <http://www.telegraph.co.uk/science/2016/10/23/artificially-Intelligent-judge-developed-which-can-predict-court-verdicts/> -Title from the screen.
6. Непомнящая Т. В. Формализация назначения наказания / Т.В. Непомнящая // Вестник Сибирского института бизнеса и информационных технологий. - 2015. - № 2. - С. 55-60.
7. Курляндский В.И. Уголовная политика, дифференциация и индивидуализация уголовной ответственности / В. И. Курляндский // Основные направления борьбы с преступностью. - М. : Юрид. лит., 1975. - С. 77-95.
8. Чубарев В. Л. Общественная опасность преступления и наказание / В. Л. Чубарев. - М., 1982. - 96 с.
9. Дядькин Д. С. Теоретические основы назначения уголовного наказания : алгоритмический подход / Д. С. Дядькин. - Санкт-Петербург : Юридический центр пресс, 2006. - 508 с.
10. Дементьев С. И. Уголовное наказание: содержание, виды, назначение, исполнение / С. И. Дементьев, Р. А. Дьяченко, А. И. Трахов. - Краснодар: Изд-во Южного ин-та менеджмента, 2000. - 311 с.
11. Арямов А. А. Общетеоретические основы учения об уголовном наказании: дисс. ... д-ра юрид. наук / А. А. Арямов. - СПб., 2004. - 288 с.
12. Козулин А.И. Программирование решений о применении наказания и других мер воздействия / А. И. Козулин // Проблемы социалистической законности: республ. межвед. науч. сборник. - Харьков : Вища школа, 1989. - Вып. 24. - С. 110-111.

13. Рагимов И.М. Философия наказания и проблемы его назначения / И. М. Рагимов. - Баку: Дипломат, 1998. - 126 с.

14. Аликперов Х.Д. Компьютерная программа определения меры наказания. Материал доклада, сделанного в Санкт- Петербургском международном криминологическом клубе 15 февраля 2019. - Баку : АфполигрАф - 156 с.

*Левченко Юрій Олександрович, завідувач
кафедри кримінології та кримінально-
виконавчого права Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних наук,
доцент*

РЕАЛІЗАЦІЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

На сьогодні впровадження ефективності антикорупційної реформи залишається одним із основних завдань органів державної влади в Україні.

У цьому напрямку на теперішній час вже здійснено низку важливих законодавчих і практичних кроків та продовжується впровадження відповідних ініціатив.

У 2014 році уряд запровадив, важливий для України, законодавчий акт, яким визначено вектори для створення ефективної загальнодержавної системи запобігання і протидії корупції. Законом України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на період 2014-2017 р.р. було визначено систему завдань і заходів щодо зменшення корупційного рівня та спрямований, зокрема на створення системи доброчесної та професійної публічної служби відповідно до міжнародних стандартів та кращого світового досвіду. Крім того, закон спрямований на усунення ризиків корупції та впровадження прозорості системи проведення державних закупівель, подолання корупції у судовій системі й органах кримінальної юстиції, усунення корупційних передумов ведення бізнесу тощо [1].

З метою виконання заходів, Урядом України було затверджено Державну програму щодо її реалізації на 2015-2017 (постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 року № 265), яка стала планом дій щодо зниження рівня корупції в Україні та спрямована зокрема на створення:

- на основі аналізу достовірних даних про корупцію - системи прийняття рішень щодо антикорупційної політики;
- чітких законодавчих основ для функціонування незалежного спеціально уповноваженого органу з питань антикорупційної політики;
- запровадження ефективних антикорупційних програм у центральних органах виконавчої влади, забезпечення для суспільства прозорості їх діяльності;